

Аліна Добровольська, Лариса Мініч
м. Остроз

КОНЦЕПТ 'ТЕАТР' У НОВЕЛІ ІВАНА БАГРЯНОГО «ЕТЮД»

Статтю присвячено аналізу концепту 'театр' у новелі Івана Багряного «Етюд» зі збірника «Чорні силуети: п'ять новел». У роботі розглянуто теоретичні особливості дослідження поняття 'концепт', проаналізовано специфіку його мовної репрезентації в новелі, акцентовано увагу на реалізації в різних моделях.

Ключові слова: концепт, семантичне поле, аналіз, концептосфера, концепт 'театр'.

The article dwells upon the analyses of the concepts of 'theatre' in the Ivan Bahrianyi's work «Etude» of the book «The black silhouettes: five stories». The paper reviews theoretical features of the study of the notion of 'concept' and analyses the specificity of its linguistic representation in the novel, the attention is focused on the implementation of different models.

Keywords: concept, semantic field, analysis, conceptsphere, concept 'theatre'.

Художній твір – цілісна картина, яка складається з багатьох компонентів, до яких належить концепт – лінгвоконцептуальне явище, що пронизує увесь твір, додаючи йому нового звучання. Концептосфера новели «Етюд» різноманітна, особливої уваги заслуговує концепт 'театр', який є головним елементом твору. Це питання малодосліджене, тож заслуговує окремої уваги.

Функціонування концепту 'театр' у творчості різних письменників описували К. Асикритова, М. Нестелеєв, Н. Щербак.

Метою статті є визначення особливостей реалізації концепту 'театр' у новелі «Етюд».

Термін 'концепт' належить до когнітивної психології та когнітивної лінгвістики, які вивчають проблеми мислення й пізнання, збереження і переробки інформації. Людина пізнає світ, у результаті чого в неї формується система знань про нього, яка складається із концептів різного рівня складності.

Концепт – це та абстрактна одиниця, якою оперує людина в процесі мислення. Аналізуючи, порівнюючи, з'єднуючи концепти у мисленнєвій діяльності, вона в результаті утворює нові.

Смислове наповнення лексем у тексті є ключем до кращого розуміння самого твору. Концепти вміщують у собі сенс, який закладений автором для передачі свого бачення конкретної ситуації. Висвітлення тієї чи тієї теми неможливе без ґрунтовного опрацювання ймовірних сюжетів розвитку.

Поняття концепту в мовознавстві не має однозначного трактування. Одні науковці під концептом розуміють заміну значень, сховані в тексті «заступники» предметів, що полегшують спілкування і тісно пов'язані з людиною та її національним, культурним, професійним, віковим досвідом [1, с. 4]. Інші вважають, що концепт – це все те, що ми знаємо про об'єкт [4, с. 97]. Одним із перших до дослідження концептів звернувся С. Аскольдов. Він зазначав, що це індивідуальні уявлення, яким у деяких рисах і ознаках дається лише загальне значення. Натомість А. Вежбицька вважає, що концепт – це об'єкт світу «ідеальне», який має ім'я і демонструє певні культурно-зумовлені уявлення людини про світ «дійсність», що дана нам у мисленні не безпосередньо, а через мову [4, с. 23].

Відмінність дефініцій цього терміну є абсолютно закономірною, оскільки процес мислення та розуміння, зіставлення та аналізу є індивідуальним і винятковим. Осягнення світу й отримання певних знань і уявлень про нього допомагає сформуванню концепти, із яких складається семантичний простір конкретної мови. Він є ядром виникнення та поширення думки. Концепт – це категорія, якою мислять усі, зіставляючи та формуючи певне розуміння конкретного предмета у своїй голові. Це результат мислення, яким оперує людина.

Концепт – одночасно індивідуальне і загальне уявлення про дійсність. Таке розуміння зближує його з художнім образом, який охоплює в собі узагальнювальні і конкретно-чуттєві моменти [7, с. 3]. Але треба чітко розмежовувати художній образ і художній концепт. Спершу може здатися, що це схожі поняття, але між ними є різниця. Образ – це пряме відображення дійсності, а концепт – узагальнене, абстраговане відтворення, опосередковане розумовою діяльністю.

У новелі «Етюд» Іван Баґряний подає концепт 'театр' у різних інтерпретаціях із протилежними значеннями. «Словник української мови» пропонує таке тлумачення лексеми *театр*: вид

мистецтва, що відображає життя в сценічній дії, яку виконують актори перед глядачами; установа, організація, що здійснює сценічні вистави певним колективом артистів; приміщення, будинок, у якому відбуваються вистави; місце, де відбуваються значні події (воєнні дії тощо) [6, с. 54].

Прозаїк розширює коло значень цього слова, додаючи свої тлумачення і розуміння: театр як в'язниця; театр як абсурдний і байдужий тогочасний світ.

Семантичне поле концепту 'театр' містить значення в'язниці. У новелі «Етюд» тлумачення слова *театр* завуальоване, замасковане під загальноприйнятну норму розуміння цієї лексеми. Воно спрямоване на ідеального реципієнта, який має вловити напрям думки автора. Це значення передається через порівняння в'язниці і театру, розташованих навпроти один одного. Це ніби два паралельні світи, що існували пліч-о-пліч, де один максимально відкрито ігнорував присутність іншого.

Ніби два «сусіди», що утворювали страшний симбіоз веселощів і смерті, між якими були ґрати. Саме вони відривали від світу радості та безтурботного життя: «*Поулиці: Анонс... Гастролі... Алегрі... – плакати... плакати... а в камері – кліщі, «ґицеля» защемили душу як затравлену собаку*» [2, с. 1].

Життя в камері нагадувало театр: в'язням так само зачитували анонси, «показували» вистави та «проводили» до зали, де відбувалося вражаюче (нерви і здоров'я) дійство. Це були справжні «вистави», які часто мали напружений сюжет, декілька сюжетних ліній, взаємодію з іншими персонажами, непередбачуване закінчення. Звичайно, що «закулісне» життя залишалося таємницею, неосяжною, закритою під сімома замками (у прямому сенсі). «Закулісся» часто було занадто ідеалізоване, з упущенням багатьох деталей, без акцентування на важкій долі «акторів».

Їх сприймали як особистостей, які віддали життя своїй кар'єрі, принципівих, відданих своїй справі й уподобанням. «Театр» налічував різних «акторів»: хтось грав головну роль, хтось – другорядну, дехто тільки розпочав свій тернистий шлях, а хтось уже його завершував.

Концепт 'театр' як абсурдний і байдужий тогочасному світові теж яскраво продемонстрований автором. У поєднанні з

лексемою *театр* письменник використовує такі дієслова: *нестися, корчитися, розпліскувати, скакати*, що демонструють увесь спектр виражених смислів у творі. Використання дієслів зі значенням негативного впливу на об'єкт яскраво характеризують настрій новели, її основну думку.

Показовим є той факт, що люди байдуже проходять повз в'язницю, не відчуваючи ніякого співчуття та жалю, а навпаки тільки засудження та відразу. Це світ, що існує за своїми правилами, забороняє перетин декількох реальностей. Осуд стає головною зброєю, що не дає змогу порозумітися: *«Сьогодні, вчора, позавчора вели, гнали – начиняли тюрму. Вони ж читали «анонси», дивились, тикали пальцями й сміялись. Дивились з огидою»* [2, с. 1].

В'язниця межує з театром, сама його й замінюючи. Поневолені відчувають загрозу, неприязнь до «відвідувачів театру», а інші натомість – тільки огиду. Паралельно відбувається два дійства: скорення та поневолення: *«З театру неслись хвилі безшабашної, гучної мідно модної музики. З сусідньої камери просмоктувались крізь стіну розпачливі мелодії замученої пісні»* [2, с. 1].

«Актори» не хочуть грати надані їм ролі, вони прагнуть свободи думки та вираження індивідуальності, а їх, натомість, змушують притримуватися канону та не підривати авторитет класичного устрою: *«Нотки болю, відчаю, надій; нотки затаєної пекучої ненависті захльоскують душу»* [2, с. 2]. Когорта людей, яких об'єднує ненависть, страх, запал. Хто ж вони? Автор не зосереджується на ідентифікації своїх героїв. Можливо, це уособлення цілого народу [5, с. 5].

Цей твір деякою мірою є автобіографічним: І. Багрянний теж сидів у в'язниці. Він добре розумів, про що пише, які смисли хоче донести: *«Я не просто писав, я – жив! І упивався тим життям, повтореним з такою страшною силою, що перевищує силу реальності на багато разів»* [3, с. 6].

Отже, концепт 'театр' посідає чинне місце у концептосфері новели «Етюд». Він тісно пов'язаний змістовно з концептами 'світ', 'грати', 'поневолення'. Аналіз метафоризації лексики *театр* засвідчує її художню динаміку у творі, глибинність смислів. Це дослідження дало змогу виділити найпродуктивніші метафоричні моделі в новелі Івана Багряного. У перебігу роботи

було встановлено, що найвагоміші характеристики концепту 'театр' реалізуються у таких моделях: театр – в'язниця, театр – абсурдний і байдужий світ. В індивідуально-авторській репрезентації цього концепту домінують епітети, метафори й порівняння, які означають як позитивні, так і негативні вияви. Це пояснюється ідейною спрямованістю твору – автор засуджує тоталітарну систему, яка знищувала будь-яке волевиявлення. Тому перспективним, на нашу думку, є подальше дослідження концепту 'театр' у творчості Івана Багряного.

Список використаної літератури

1. Аскольдов С. А. Концепт и слово. Русская словесность. От теории к структуре текста : Антология. Москва : 1980. С. 10–15.
2. Полярний І. Чорні силуети. Охтирка, 1925. 20 с.
3. Багряний Іван. Золотий бумеранг та інші поезії. Київ : Рада, 1999. 175 с.
4. Білоноженко В. М., Гнатюк І. С., Винник В. О. Фразеологічний словник української мови : у 2-х т. Київ : Наукова думка, 1993. 235 с.
5. Михида Л. М. Збірка новел І. Багряного «Чорні силуети»: повернення із забуття. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. 2009. Вип. 85. С. 274 – 283.
6. Словник української мови : в 11 т. Київ : Наук. думка, 1970–1980.
7. Таценко Н. В. «Концепт» як ключове поняття когнітивної. *Вісник Сумського державного університету*. Сер. Філологія. 2008. Вип. 1. С. 105–110.

**Неля Подлевська
м. Хмельницький**

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ У РАМКАХ АКАДЕМІЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ

Стаття присвячена аналізу особливостей міжкультурної комунікації в аспекті навчання за програмами академічної мобільності, з'ясовано переваги та недоліки такої діяльності, визначено механізми подолання академічної та міжкультурної адаптації.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, академічна мобільність, кредитна мобільність, студент-філолог.